

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Дзяржаўная ўстанова адукацыі
«Мачульская базавая школа»

ЛЕГЕНДЫ І ПАДАНЫІ ВЁСКІ МАЧУЛЬ

Метадычны праект у галіне фальклору
Дыплом трэцяй ступені

Выканаўца праекту
настаўнік беларускай мовы
і літаратуры, гісторыі
Кашэўскі Фёдар Іванавіч

Мачуль, 2016

Кароткая анатацыя да метадычнага праекту

Тэма праекту «Легенды і паданні вёскі Мачуль»

Тып установы адукацыі Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Мачульская базавая школа»

Выканаўца настаўнік беларускай мовы і літаратуры, гісторыі

Актуальнасць праекту

У наш час матэрыяльныя каштоўнасці перавышаюць духоўныя. У выніку чаго страчваецца сувязь з вытокамі сваёй культуры. Па-гэтаму неабходна знаёміць вучняў з вуснай народнай творчасцю, прывіваць ім любоў да беларускай культуры і традыцый. Зрабіць так, каб яны, у сваю чаргу, перадалі гэту любоў сваім дзецям.

Мэта праекту

творчая і нацыянальна-свядомая асоба, носьбіт традыцыйнай культуры.

Задачы праекту:

- пазнаёміць з гісторыяй, культурнай спадчынай свайго краю;

Стварыць умовы для:

- ✓ Развіцця творчых здольнасцей дзяцей, самарэалізацыі і ўсведамлення свайго нацыянальнага светапогляду праз далучэнне да народнай культуры;
- ✓ Практычнага прымянення ў паўсядзённым жыцці традыцый, звычаяў сваіх продкаў;

Садзейнічаць:

- ✓ Набыццю камунікатыўных уменняў;
- ✓ Развіццю даследчых кампетэнцый;
- ✓ Выхаванню патрыятызма.

Практычная значнасць прадстаўленага праекту

Маючы цэласнае ўяўленне аб жыцці, побыце, працы, традыцыях сваіх продкаў, дзеці хутчэй успрымуць сябе часцінкай свайго народа, а значыць пажадаюць быць годнымі прадаўжальнікамі ўсяго таго лепшага, што назапашана векавым вопытам і народнай мудрасцю.

Прадумова

Тут прашчуры мае жылі
І з-за зямлі прымалі здзекі,
І паміралі на раллі:
З зямлёй радніліся навекі.
Тут прадзедаў маіх сляды
Зацягвае нябыт-балота,
Тут прашчураў маіх зямля,
Іх лёсы тут пагост хавае.
Ды ведаю: ад моцнага камля
Галіна за галінай адрастае.
Г.Бабарыка

У кожнага народа, як і ў кожнага чалавека, ёсць дзяцінства і ёсць сталасць. Пачэсны абавязак кожнага чалавека – ведаць народную культуру, карані сваёй існасці, берагчы яе як каштоўную спадчыну, захоўваючы код свайго роду-племені, нацыянальнай прыналежнасці.

Міфалогія – дзяцінства народа і чалавецтва. Дзяцінства заўсёды вабіць дарослага сваёй найўнай паэтычнасцю. Але нельга пастаянна заставацца дзіцём. Таму і нашы продкі-славяне ў 988 годзе прынялі хрысціянства. Пры гэтым іх міфалогія амаль цалкам “перацякала” ў фальклор. Можна сказаць, што наш народ ажно да XX стагоддзя заставаўся ў значнай ступені двуверным: міфалогія, якую назвалі язычніцтвам і хрысціянства сплавіліся паміж сабой.

Адным з найбольш цікавых формаў народнай творчасці з’яўляюцца легенды і паданні. Да паданняў адносяць вусныя апавяданні пра рэальных асоб і сапраўдныя падзеі, пра населеныя пункты, пэўныя мясцовасці.

Гісторыя в. Мачуль

Першыя звесткі пра вёску Мачуль мы знаходзім у дзяржаўным архіве. Ва Указе Вялікага князя Літоўскага за 1514 год гаворыцца “Урочышча Мачуле перадаць князям Радзівілам”. Паходжанне назвы вёскі мае два варыянты: першы – уся тэрыторыя вакол вёскі вельмі моцна забалочаная, вёску акружалі самыя дрыгвяністыя балоты на Палессі, мокрыя, другі – мочул, гэты глыбокія віры на рэчцы Моўства, дзе мачылі восенню каноплі і лён.

Вёска размешчана на беразе невялікай рэчкі Моўства, якая бярэ свой пачатак з Валынскай узвышанасці, і там яна носіць назву Льва, а ў раёне Альман яна дзеліцца на два рукавы, адзін з якіх і даў ёй гэтую назву. За Аздамічамі рэчка ўпадае ў лясную раку Сцвіга, а потым разам яны нясуць свае воды ў раку Прыпяць. Для асваення гэтых земляў радзівілы пачалі пасяляць. З дакументаў вядома, што першым жыхаром вёскі быў нехта Кірэчка. У пару веснавых палявых работ на палі патрэбна было плясці на чоўнах. Рака Моўства заўсёды была паўнаводнай, бо ўніз па яе цячэнні стаялі вадзяныя платы, якія падтрымлівалі належны ўзровень вады. Паміж Мачулем

і Рамлём знаходзілася непраходнае балота, якое называлася Чарэцяным, ад слова – чарот. Раней з паўночнага боку Рамля цякла невялікая рэчка, па якой збяднелы рамельскі дваранін Дутаў пабудаваў млын. Рэчка высахла і Дутаў перанёс свой млын у Мачуль, на Моўству. Жылі людзі беднавата, ворнай зямлі было мала, мачульцы пачалі распрацоўваць баравыя пясчаныя ўзгоркі. Здараліся частыя неўраджаі, у асноўным звязаны з вялікімі веснавымі паводкамі. Запасы зерня мелі толькі багацейшыя землі. Карміліся рыбай, дзічынай, дарамі лясоў.

Мачульскія землі былі абмежаваны з усходу вёскамі Цераблічы (памешчык Гумінскі), з захаду вёскай Велямічы, але фактычна прамых межаў не было, бо вакол знаходзіліся непраходныя балоты.

Да 1820 году ў вёсцы была адна шляхецкая сям'я Дутава, які не меў прамой спадчыны-сыноў, а да дачкі ўзяў у прымы некага Ляшкевіча-Зеновіча-альпенскага, які пасля атрымаў ад Радзівілазямельны надзел. У 60-70 гадах 19 стагоддзя былі пабудаваны два ветраныя млыны жыхарамі вёскі Аркадзем і Міхаілам Ляшкевічамі, якія верайі праўдай служылі аж да 1944 года. Гэтыя млыны былі спалены немцамі ў пачатку 1944 года, так як на іх малолі муку для партызанаў. У 60-я годы 19 стагоддзя на тэрыторыі вёскі пражывалі 29 сем'яў прыгонных сялян, якія належалі шасці памешчыкам. Сем'і доўгі час жылі разам, а калі па якой-небудзь прычыне патрэбна было раздзяліцца то гэта адбывалася толькі са згоды памешчыка, які надзяляў сям'ю зямлёй. Напрыклад, сем'і Кірэчка, Адзінокіх, Вітуноў жылі больш чым па дзесяць чалавек.

Улада памешчыка была неабмежаванай. Калі якая-небудзь сям'я не змагла адпрацаваць паншчыну, або здаць своечасова аброк яна пазбаўлялася свайго надзелу. Так, Адзінокія не змаглі па нейкіх прычынах адпрацаваць паншчыну, як тут жа пан Макруцкі зямлю ў іх адабраў.

Пасля адмены прыгоннага права ўсе сем'і ў большай ці меншай меры атрымалі ад памешчыкаў невялікія надзелы, якія працавітыя мачульцы павялічвалі за кошт асваення новых земляў, якія атрымліваліся пасля высечкі лазы, кустоўя. У гады сталыпінскіх рэформаў сяляне атрымалі шматлікія зямельныя надзелы за кошт дзяржаўных земляў.

Вёска расла. На пачатак 20 стагоддзя тут ўжо 79 сем'яў. У 1911 годзе на сродкі мачульцаў была адкрыта школа. Пра польскі час жыцця вёскі расказвае кніга Станіслава Дваракоўскага “Шляхта засцяпковая ва ўсходніх павеатаў Валыні і Палесся”, выдадзеная ў Варшаве ў 1939 годзе.

У вёсцы Мачуль пражываюць сем'і шляхты і мужыкоў. Шляхецкія роды: Вяшчыцкія, Шыдлоўскія, Вераксы, Шпігановічы (герб Побуг-Горват), Ляшкевіч-Зяновіч-Альпенскія (герб Наланч). Некаторая частка шляхецкіх сем'яў мае даўнія (часоў ВКЛ і Рэчы Паспалітай) дакументы і старыя акты з гербамі, якія пацвярджаюць шляхецтва. Да сённяшняга часу ў вёсцы хаваюць людзей на шляхецкіх і мужыцкіх могілках.

Вёска размешчана на невялікім узвышшы пасярод балот. Увогуле стварае ўражанне архаічнай.

Назвы частак вёскі Мачуль

1. Сяло (старая частка)
2. Поле (новая частка вёскі)
3. Доўжыца
4. Клімава Ніва (частка вёскі, пайшла ад жыхара Кліма, у якога было поле (ніва)
5. Заяцель (знаходзіцца за яцелем, рукавом, які адходзіць ад рэчкі)

Самыя старажытныя пасяленцы вёскі

1. Шляхта

- 1.1. Дутаў
- 1.2. Ляшкевіч-Зяновіч-Альпенскі
- 1.3. Шпігановіч
- 1.4. Вяшчыцкі
- 1.5. Варакса

2. Мужыкі

- 2.1. Сядляр
- 2.2. Хвясечка
- 2.3. Пасюк
- 2.4. Адзінокі
- 2.5. Новак
- 2.6. Круцель
- 2.7. Казеня
- 2.8. Еўмянчук
- 2.9. Вігун
- 2.10. Марыніч
- 2.11. Кірэчка

Род Кірэчка

Кірэчка Іосіф (1837 г.н.) быў адзіным сынам у сям'і. у 1857 годзе паўстала пытанне: аднаго з вялікай сям'і кірэчка аддаць на службу ў рэкруты тэрмінам на 25 гадоў. Дзядзькі і страечныя браты Іосіфа вырашылі адправіць яго ў войска і забраць сабе яго зямельны надзел. Дзеля гэтага яны завезлі свайму пану ў в. Рамель кадку мёду і той даў сваю згоду. На другую ноч памешчык са сваімі слугамі, вясковым кавалём, з'явіўся ў вёсцы.

Ноч асенняя, цёмная, дуў халодны, з дажджом вецер. Сям'я была занята звычайнай сялянскай работай. Іосіф пры свеце лучыны плёў лапці, жанчыны пралі, бацька Іосіфа віў вярхоўкі. З'яленне пана Гняўчынскага на парозе курной хаты было вялікай нечаканасцю. Але Іосіф здагадаўся пра мэту прыходу пана. Кінуўшы недаплеценыя лапці ў вугал, ён імгненна рвануў да дзвярэй. Спроба пана затрымаць уцекача аказалася марнай. Вырваўся Іосіф із рук панскіх слуг у сенях і на парозе сяней. І толькі слуга, які, які перакрыў шлях уцекачу да рэчкі, паспеў схапіць таго за ногі. Хутка

наляцелі астатнія, павязалі Іосіфа вяроўкамі, а каваль закаваў рукі і ногі ў кайданы. Хлопчапасадзілі ў човен, адвезлі ў Рамель, а далей, пад вялікай аховай, у рэкруты “маскалі”. Праўда, праслужыў ён усяго сем гадоў, пасля адмены прыгоннага права быў дэмібілізаваны. Па законах таго часу рэкрут “маскаль” надзяляўся невялікім участкам зямлі, агародам, але ён траціў права на спадчыну бацькоўскага надзелу. Далі Іосіфу невялікі надзел на беразе ракі Моўсва, з яго ён не мог пракарміцца і весці сваю гаспадарку. Бацька Іосіфа прымае рашэнне: аддаць сына ў прымакі ў вёску Хорск, адкуль і пайшлі ў гэтай вёсцы Кірэчкі.

Мясцовыя назвы ўрочышч

1. Пабеднэ
2. Мала Дуброва
3. Конік
4. Громнэ
5. Бабін Барок
6. Верэсткі
7. Высока Града
8. Пагурок
9. Востраў
10. Вайчыцкае
11. Ніва
12. Акапка
13. Боркі
14. Кароўе
15. Ажынскае
16. Дзеткава
17. Капчы
18. Ластавіца
19. Гвозд
20. Жданье
21. Хвойка
22. Вакшэ
23. Ванье
24. Жураўлёва
25. Язвінкі
26. Калоды